

СВ. КЛИМЕНТ Е ПЪРВИЯТ ПАТРИАРХ НА БЪЛГАРСКАТА ПРАВОСЛАВНА ЦЪРКВА

Светослав Диамандиев

1. Увод

Преди време случайно попаднах на твърде интересно четиво в местен вестник. В публикувания там църковен календар за м. ноември на 2010 г. 25 ноември беше записан като ден на „Св. Климент, архиеп. Охридски”. Това намери и в сайта на Сливенската митрополия, където в календара за м. ноември 2010 г. се чете:

„25ч **Св. Климент, архиеп. Охридски.** Св. Климент, папа Римски. Св. Петър, еп. Александрийски (Отдание на Въведение Богородично) (Тип. с. 127) „

Посоченото свидетелство ме подтикна да започна изследвания за културното и духовно усъвършенстване на св. Климент, известен като Климент Охридски, един от великите българи. Установеното от мене за случилото се на Преславския събор ме доведе до поразителни резултати.

Разказът обхваща древни свидетелства за произхода на Климент, участието му в културното дело на Школата за българска книжовност на Константин Философ¹ и развитието му в йерархията на Българската православна църква (Бпц).

2. Мнения на някои представители на съвременната историография

Ако все още някои историци не са намерили основание да признаят архиепископското достойние на Климент, свидетелството от по-горе доказва, че българската църква помни високия му сан без, обаче, да посочи фигурата на помазалия го и времето на събитието. Официалната историография е твърде разединена по въпроса:

В. Златарски: „...издигането на Климента в епископски сан се свързва с покачването на Симеона на престола,...” (1, с. 263), т.е. Климент е поставен за епископ от Преславския събор с протекцията на Симеон.

В този смисъл дава мнение и Г. Бакалов: „Като епископ и екзарх на югозападните български земи Климент ръководи епархия,...” (2, с. 248). Малко по-горе той като цитира архиепископ Теофилакт Охридски допълва: „...по искане на княз Симеон Климент е ръкоположен за „*първ епископ на българския език*” (2, с. 247). Авторът основателно поставя Симеон в ролята на вдъхновител на издигането на Климент в църковната йерархия, но читателят следва да отбележи кога и кой български владетел е бил титулуван от Теофилакт с βασιλεύς. Тази бележка открива пространство за важни изводи, които се отнасят до провеждането на Преславския събор и последователността на възвисяването на светския и духовен водач на българите. За това ще стане реч в последния раздел на статията.

Впрочем, Г. Бакалов е забелязал някакво несъответствие между сана на Климент и прилагателното Охридски, поради което отбелязва, че град Охрид не е бил негова резиденция, т.е. „Името *Охридски*, с което Климент остава в историята, придобива...

¹ Школата за българска книжовност е моя формула, с която означавам творческия състав на книжовниците около Константин философ, които са осъществили основната задача на Завяратата на владетеля Борис и вторите му братовчеди Методий и Константин, да създадат език и писменост на единението на многоетническата българска нация(14, с. 37-43).

поради построения от него манастир в града, където често отсядал” (2, с. 248). Позволявам си да изкажа тук предположението, че в използвания от Пространното житие на Климент цитат би могло да се разбира, че Климент е най-високопоставения епископ, който пръв е проповядвал християнството на писмения език на Кирил и Методий, на който език са били написани новите български свещени книги.

Кр. Станчев в Кирило-методиевската енциклопедия (КМЕ) т. 2 е категоричен: „К.О. остава епископ до края на живота си”²(3, с. 325).

Традиционната българска наука отрича да е бил Св. Климент архиепископ, а пази Боже и патриарх, защото тя реално служи на татаро-византийската идеология, според която не може един духовник, ръкоположен от Апостолическия престол да бъде духовен пастир на източно православни християни.

Обяснението на съществуващата у нас официална теза на българските историци в този смисъл намирам в работата на Н. Драгова: „IV. Най-драстичната несъстоятелност на досегашните предположения се корени в многовековния предразсъдък – от една страна православните изследователи да не допускат каквато и да било възможност Кирило-Методиевото дело да бъде свързано с църковни традиции на Рим...”И по-долу: „Тази идеологизация не само че не се тушира с развитието на научните методи, но като че ли ескалира все по-повелително”(11, с. 53).

3. Историческите свидетелства за Климент

3.1. Произход

Св. Климент е една от най-забележителните фигури в пантеона на българските културни и духовни величия от времето, през което се поставя началото и се вдъхва живот на първото велико българско възрождение³, тържествено утвърдено с решенията на Преславския събор. Като ученик и съратник на светите Константин Философ и Методий и крупен деятел на българизирането на Бпц, той е обект на възхита и славословене на български духовници и хронисти. Едва двеста години след кончината му попада в полезрението на гръцките теолози. Свидетелства са житията, които са му посветили гръцките охридски архиепископи Теофилакт(1089-1126?) и Димитър Хоматиан(1216-1234).

Етническата принадлежност на свети Климент е определена еднозначно от автора на Охридската легенда с ясният текст: “Този велик наш отец и български светилник бе по род от европейските мизи, които обикновеният човек нарича българи...” (4, с. 395); А. Милев предполага: “В Мала Азия има област Мизия...”, а според А-Е. Тахиаос споменаването на „... планината Олимп и областта Бурса (в ръкописа Пруса) , свидетелствува, че Климент е могъл да бъде потомък на компактната маса българи, които вследствие на българо-византийските войни през VIII в. са били преселени точно в тези области (след 762 г.)” (4, с. 631). В Интернет – Уикипедия има съобщение за съществуването на римската провинция Европа, която съгласно приложена там карта обхваща приблизително днешната европейска част на Турция. „По време на

² Както ще бъде сигурно забелязано, славистиката признава на св.Климент духовния сан епископ и поради това му дава прозвището Охридски, което няма историческа основа в трудовете на двамата охридски архиепископи – Теофилакт и Димитър Хоматиан.

³ Позволявам си да определя Възраждането, вдъхновено и проведено от Симеон Велики като Първо, защото той възстановява самостоятелността на българската държавност и култура след едно привидно независимо съществуване на България. Темата е изключително благотворна за млади изследователи и вярвам, че тя няма да остане без внимание.

административните реформи на Диоклециан (284 - 305), територията на Тракия е разделена на четири малки провинции, Тракия, Наемимонтус, Родопи и Европа” (20).

Едно силно, макар и косвено свидетелство за българския произход на св. Климент е дейността му в Школата за българска книжовност, чийто състав е само от българи, което и не би могло да бъде иначе (14, с. 38).

Според Отец Паисий Седмочислениците са българи: „Тия пет светци - Климент, Сава, Ангелария, Наум и Еразъм – живели във времето на св. Кирил и Методий. Родом българи, изучени били по елински и водели свет, славен и прочут навсякъде живот” (5, с. 261).

Може категорично да се определи, че Климент, Наум и Ангеларий са се завърнали в България след духовния преврат в Българска Моравя, оглавен от немския епископ Вихинг и подкрепен от владетеля Светополк, когато все още тронът на василевсите е владян от големия враг на българската култура и независимост Василий I (867- 29 август 886). Доказателство за това е посочената от Теофилакт Охридски дискретност, с която било обгърнато началото на пребиваването им в Плиска. „Светците обаче странели от многолюдieto, като същевременно се стараели да вършат онова, което е приятно на княза(разбирам „на цесáря” – С.Д.), и не се решавали да посещават домовете на мнозина, освен ако не им разрешавал онзи боголюбив княз(разбирам „цесáръ” – С.Д.)” (7, с. 31).

Можем да приемем, че той се е присъединил към Школата за българска книжовност под ръководството на Константин Философ вече 20 годишен (около 850 г.) и се е включил в създаването на езика на единението на българската нация и фонетически съответната му азбука – Глаголицата, завършило вероятно през 858 г. (14, с. 60). Един достатъчен обем преводи са били готови вече през 863 г., за да бъдат представени на папата. Въз основа на горните съображения, можем да заключим, че Климент е бил роден около 830 г. и е починал приблизително на 86 години.

Св. Климент се представя на 27 юли 916 г (7, с. 39).

3.2. Културното дело на Климент, участник в създаването на езика и на Глаголицата на Кирил и Методий, както и в преводите на светите Писания на български

Д. Хоматиан свидетелства, че Климент „...първ заедно с божествените [мъже] Наума, Ангелария и Горазда с прилежание изучи свещеното писание, което с божие съдействие бе преведено на този български език от Кирила, ... заедно с великия Методий, ...” (4, с. 395), с което ни казва, че Климент е първият ученик на Братята и един от основните участници в Школата за българска книжовност при изграждането на литературния български език, наречен от мен Език на единението на българската нация, една компилация от български, тракийски, славянски, а може би и хунски говори. С изобретяването на фонетично съответстващата му Глаголица българските книжовници създават кирило-методиевската писменост⁴. Климент е взел активно участие в първия превод на светото Писание на този български език и на необходимите за богослужението на българските християни Свещени писания.

⁴ Нашата наука определя понятието „писменост” като азбука и текстов корпус или другаде – азбука и книги (18, с. 32).

Придружавайки своите учители и духовни водачи и той е изведен от Византия от цесър⁵ Борис и остава в българска Морава докато се известява готовността на папата да приеме светите Братя и техните Ученици в състава на българската делегация, водена от кавкана Петър. Това се случва едва през 868 г. след кончината на папа Николай I (858-867), когато новият папа Адриан II (867-872) благославя християнските преводи на езика на Кирил и Методий, като „Взел преведените книги и ги занесъл на божествения жертвеник” (7, с. 13). И малко по-нататък: ”Той провъзгласил в църква мъжете за равноапостолни, понеже се нагърбили със същия труд като Павел (2 Тим 4, 7) ...”(7, с. 14).

Пространното житие на Климент свидетелства, че той е придружавал и служил на архиепископ Методий до края на дните му.

4.Позициите на Климент в йерархията на Българската Православна църква.

4.1. Първо посвящение в сан

Като приел българските просветители от Школата за българска книжовност, начело с Константин Философ в делегацията на българския владетел в Рим, папа Адриан II „...заповяда на двамата епископи Формоза и Гаудерик да посветят славянските ученици” (4, с. 61). Теофилакт подсказва, че и Климент е бил сред „сподвижниците на светците”, които „... [папата] удостоил едни със свещенически, други с дяконски, а някои - с поддяконски сан” (7, с. 14). Д. Хоматиян допълва предшественика си Теофилакт като съобщава, че папа Адриан посветил „...за архиепископ на Моравя и на България Методий, тогава бе възведен на епископски престол и Климент, като бе поставен от Методия за епископ на целия Илирик и на владеещия тази земя български народ” (4, с. 396).

Рим води две войни с илирите, които били владетели на западните Балкани и на север до Австрия, Карантания(Каринтия) и Щирея в средна Сърбия включително. Рим печели войните през 59 г. и 27 г. пр. Христа и създава провинция Илирик. Както се вижда, Д. Хоматиан поставя Моравя в границите на България, където в Срем (днешна Сремска Митровица) е било седалището на апостол Андроник Панонски.

Впрочем, папа Йоан VIII (872-882) използва в писмата си по повод своята балканска политика топонима „...Илирийска провинция, която сега владее българския народ”(11, с. 86).Тук намираме още едно потвърждение за хипотезата, че архиепископ Методий е български предстоятел, който не е имал нищо общо с чешко-словашка Моравия.

От горните цитати непредубедените разбират, че Учениците на Братята, просветители на българите, са били до посещението в Рим научни работници, които фактически продължават културната си дейност след кончината на монаха Кирил с преводите на свещени писания под ръководството на архиепископ Методий.

Повратностите на съдбата изтласкват Климент в попрището на висш български духовник, с което той се справя не по-зле, отколкото с научните си задължения.

4.2.Архиепископско достойнство на Климент, получено от архиепископ Методий

Според Дюканжовия списък българският архиепископ Методий е назначил моравеца Горазд за свой приемник, но неговата служба като такъв е била много кратка,

⁵ Цесър е титул със значението император на България, придобит от Крум с мирния договор между него и василевс Ставракий, в резултат от победата на българската войска над василевс Никифор I Геник през 811 г. (16,с. 98)

тъй като „...бил прогонен от духоворците” (13, с. 104). Има и други основания да се мисли, че фактически Климент е дошъл в България като притежател на сана архиепископ след разгромването на българския духовен център в Срем. Г. Бакалов отрича съобщението на Дюканжовия списък, като отхвърля свидетелството на „Краткото Климентово житие”, съставено от Д. Хоматиян през първата половина на XIII в. „Дори някои от данните имат подчертано легендарен характер. Такова е например съобщението, че Методий ръкополага Климент за епископ”(2, с. 247).

Цялото поведение на Климент преди Преславския събор, описано от Теофилакт Охридски, е в пълно съответствие с ролята и задачите на предстоятел на една автономна църква. Тук искам да повторя, че определението на Теофилакт за св. Климент като „*първ епископ на българския език*” е повод за противоречиви тълкувания. Някои учени го тълкуват като първ епископ (т.е. архиепископ), служещ на българския език на Кирил и Методий. Приемам го като първ епископ, който е служил на българския език на Кирил и Методий, което е напълно в традицията да бъде епископ на епархията на предстоятеля.

Както се каза архиепископ Методий е помазаният от папа Адриан II алтернативен предстоятел на българската църква в диоцеза на Западната, който е служил на българските християни, паралелно с назначаваните от Константинополския патриарх архиепископи, от 873 до кончината му в град Срем през 885 г.(14, с. 92-97).

Как е било уредено наследие на архиепископската катедра на Илирик и в т.ч. България, е твърде неясно. Архиепископ Методий е предизвикал недоволството на папа Стефан V(885-891) с назначаването на свой наследник, без съгласуване с Рим. Това проличава в наставленията на папата към епископ Доминик и придружаващите го презвитери от края на 885 г.: „Гл.XIV. На приемника, когото Методий противно на повеленията на всички свети отци реши да си остави, забранете чрез нашата апостолическа власт да служи, докато не се представи лично пред нас и не даде обяснение със собствената си уста”(6, с. 291).

Дали този наследник е бил Горазд, както се пише в редица паметници, или може би той е бил отстранен набързо от Светополк и влиятелния вече в двора му епископ Вихинг, не е ясно, но има твърде сериозни податки да се приеме, че в крайна сметка Климент е станал приемник на архиепископ Методий на българската територия, под юрисдикцията на римския папа.

Теофилакт Охридски подчертава няколко пъти равенството на Горазд и Климент: „А те [Методиевите ученици] отговорили чрез Горазд и Климент:...”(7,с.21) , „А те, като използвали Горазд и Климент за своя уста,...” (7, с. 23) и „Това отговорило православното множество като използвало Горазд и Климент за говорители” (7, с. 24).

Изказаното по този начин мнение на Теофилакт се потвърждава и от Кр. Станчев в КМЕ: „След смъртта на Методий (6 апр. 885) Горазд и Климент стават предводители на групата Кирило-Методиеви ученици в споровете им с немско-лат. духовенство начело с *Вихинг*.”(3, с. 323), т.е. изравняването на двамата създава основание да се предполага, че архиепископ Методий е предвидил реалистично развитието на обстановката след своята кончина и е създал механизъм, чрез който, при отстраняване на Горазд, духовната власт да се поеме от Климент. Това ще рече, че Климент е унаследил от Горазд сана на българския архиепископ, тъй като е имал защитата на българския владетел в Плиска.

Предположението се потвърждава от същия Кр. Станчев, който информира, че в кн. 3 от „Календари на вселенската църква” на Й.С.Асемани „...се говори и за К.О. като за трети слав. епископ (архиепископ), ‘приемник на Горазд’”(3, с. 321).

Впрочем така са подредени и в Дюканжовия списък на българските архиепископи (от втората половина на XIII до XV век), където Климент е записан четвърти по ред след Горазд. Впечатлява посоченият сан на Климент като епископ, докато Горазд не е титулуван. (13, с. 104).

Архиепископ Теофилакт съвсем директно съобщава, че ако Горазд наистина е бил помазан от архиепископ Методий за свой приемник като архиепископ, изхождайки от обстоятелството, че като моравец е могъл да бъде по-полезен за християнизацията на своя народ, този същият Горазд е бил прогонен от „еретиците“ от Методиевия трон („...а лошавината на еретиците с прогонването му лишила трона от украса...“)(7, с. 25). Не ще и съмнение това свидетелство поставя Климент на мястото на Горазд като продължител на делото на Методий. Нищо странно след като според Д. Хоматиан Климент е бил помазан за епископ от папа Адриан II още през 870 г.(4, с. 396).

Драмата през 885 г. на алтернативната българска архиепископия на св.Методий⁶ със седалище в Срем отправя Климент и негови другари от Българския книжовен център в отечеството им България. Вероятно непосредствено преди това Методий е ръкоположил Климент за архиепископ и го е назначил за епископ на Драговижката Тивериуполска епархия.

Независимо от непрекъснатите проблеми, създавани на Престола на свети Петър от архиепископ Методий и в т.ч. с назначаването на свой приемник без съгласуване със Светия престол, папата е бил несъмнено заинтересован да запази под своята опека българин за архиепископ в Срем и след кончината на Методий. За жалост помазаният от Методий за архиепископ на Морава и Панония Климент не могъл да осъществи очакваното от него влияние върху българския владетел за привличането на България повторно в диоцеза на Западната църква, поради активизирането на антибългарските сили в Морава, начело с епископ Вихинг. За неговия неуспех и за принадлежността на Бпц към диоцеза на Апостолическата катедра през периода 866 – 870 г. съдим от писмото на папа Йоан VIII (872-882) до цесър Борис от 876 г., в което той пише: „За това се върнете (курсивът мой - СД) при блажения първоапостол Петър, когото обикнахте, когото избрахте, когото потърсихте и чието покровителство приехте в нужда и пихте спасително и както е редно от водата на учението му и на чието покровителство се поверихте и отдадохте заедно с всичките си поданици“ (6, с. 148,149). Тази позиция на Римската курия става за единия от синовете на цесър Борис, младия Симеон, стратегическа предпоставка и опора за излизане на България през 893 г. от тежката гръцка политическа и църковна зависимост.

За изпитанията, на които са били подложени Учениците след смъртта на своя велик покровител Методий, се знае предимно от пространното житие на Климент. След големи и драматични премеждия част от учениците биват прогонени от Срем и като „...преминават със сал водите на р.Дунав (и) се представят на местния боритаркан – управителя на Белградската крепост“(2, с. 246). С този цитат Г. Бакалов перифразира сведението на Теофилакт: „Като стигнали бреговете на Дунава и видели силното и поради това непроходимо течение, те свързали три дървета с липово лико и пазени от небесната сила, преминали реката.“ (7, с. 29, 30). Това е единственото, но и безупречно свидетелство, че седалището на архиепископията, чийто предстоятел е бил св. Методий е било в

⁶За доказателствата, според които папа Адриан е помазал брата на Константин-Кирил за български архиепископ, виж Диамандиев (14, с. 88, 92-101)

катедрата на св. Андроник, т.е. в гр. Срем (днешна Сремска Митровица). Не може да се мисли, че ако седалището на архиепископ Методий е било в чешка Моравя бегълците от Светополк и Вихинг биха могли да стигнат до Белград само като „преминават със сал водите на р. Дунав”. Теофилакт описва преодоляването на разстоянието между Срем и Белград в рамките на два дена, което е реално.

От синодика на Борил от 1211 г. научаваме за Климент: „90. На неговия ученик Климент, епископ на Велика Моравя, и на неговите ученици Сава, Горазд и Наум, тъй като и те много са се потрудили за славянската книга, вечна им памет” (23, с. 69). От този текст можем да изходим, за да поставим Климент на първо място след архиепископ Методий в служението на Българската църква.

Кр. Станчев напомня съобщението на Паисий Хилендарски, в което „говори за К.О. като за Охридски архиепископ,...” (3, с. 321). Очевидно авторът се дистанцира от мнението на хрониста, но подсказва, че и Отец Паисий приема св. Климент за архиепископ български.

М. Дринов пише по този повод: “Един гръцки паметникъ называ св. Климента архіепископъ Българскій” (9, с. 31).

Н. Драгова съобщава, че папа Йоан VIII постигнал „...възстановяване през 873 г. на Методиевата архиепископия с център древния Сирмиум,...” (11, с. 91). Тази формула може да се възприеме в смисъл, че територията на същата и преди това е била под юрисдикцията на папата, но вероятно в рамките на по-просторна епархия. Твърдението на Н. Драгова възприемам като аргумент за тезата ми, че през 870 г. архиепископ Методий е бил изпратен от папа Адриан първоначално като първосвещеник на България, а през 873 г. папа Йоан VIII е предоставил на алтернативния български предстоятел епархията Илирик, намираща се под юрисдикцията на Светата римска църква, голяма част, от която е била българска територия. Тези обстоятелства са в съответствие с хипотезата ми, че архиепископ Методий е имал катедрата на апостол Андроник като български църковен предстоятел (14, с. 88, 92-101).

Напълно естествено е за Теофилакт, признавайки висшия сан на св. Климент, да не съобщи в чий диоцез е била Българската автокефална църква след 893 г.

Както Теофилакт, така и нашите историци не разграничават хронологично отношенията между Климент и Симеон в качеството на последния, веднъж като кандидат за властта в държавата до 893 г., а след това като владетел на българите. Трябва да се приеме без уговорки, че Симеон е имал значима роля в държавните дела едва след Преславския събор. Следователно посочените от Теофилакт разговори между цесаря и патриарха могат да се отнасят единствено за периода след възшествието на Симеон на трона на българския император и съответно Климент - на патриаршеския престол на Бпц. По-важно, обаче, е да се вгледаме в последователността, в която е изложил Теофилакт своите свидетелства.

Теофилакт титулува Борис-Михаил според традицията утвърдена в гръцките хроники с ἄρχων (7, XIX.60. с. 33). За огромно мое учудване нашите изследователи възприемат титута **АРХОН** от българските гръкоезични текстове и в т.ч. в моливдовулите на Борис, не както е записван там, а според морфологията на Теофилакт. Преводачите пък го заменят с княз, вместо с цесар (император). Симеон пръв бил провъзгласен за βασιλεὺς на българите, както е в гръцкия текст на архиепископ Теофилакт. Впрочем, и днес титулт цар е с неизвестно за обикновените българи значение. След като Симеон бил провъзгласен за βασιλεὺς, т.е. цесар, той бил поставил Климента за „епископ на Драгвиста или Велица” (7, XIX. с. 61, 62). Горното определение на църковното достойнство

на Климент се превърнало в главна опора на византинистите да отстояват съмнителната теза за епископския сан на Климент като най-висше достойние в службата му на Българската църква. Това твърдение трябва да се съпостави много внимателно с останалите текстове на житието.

4.3. Дейност в България между 886 и 893 г.

Н. Драгова обосновава с подробности съществуването на двете епархии – Тивериуполската и Величката, на които Климент е бил епископ, което значи, че името му не следва да се свързва с Охридска епархия, каквато не е съществувала.

Климент и спътниците му са изпратени от боритаркана на Белград с голямо почитание в Плиска, където от Бога цесарят Борис ги приема с огромна радост и удовлетворение, защото е било близко времето, когато България е очаквала да си възвърне свободата да ползва създадения от Просветителите и техните Ученици език и азбука на българите и на тяхната църква. На първо време присъствието на Климент, Наум и Ангеларий е било пазено в тайна поради поетите от кана задължения да не се ползва в страната до края на 30-годишния мирен договор кирило-методиевската писменост и най-вероятно да не се показва близост с йереи помазани от Папския престол или негови представители. Големият стратег и владетел - василевсът Василий I (867-886) е все още жив, а той е идеологът и осъществителят на византийската политика да се отнемат на Българската държава политически, културни и религиозни права в максимална степен. Това той постига с допълнителното споразумение от 870 г. към съществуващия между страните договор от 863 г. От тези податки съдим основателно, че споменатите Ученици са пристигнали в Плиска още преди смъртта на василевса Василий I на 29 август 886 г. През септември 886 г. властта във Византия получава невръстния Леон VI (886-912). Новият василевс е интелектуалец и законотворец и от допуснатите прояви на самостоятелност на цесар Борис до 893 г може да се съди, че натискът върху България е бил вече силно занижен. Българският владетел използва създалото се положение и едва след септември на 886 г. натоварва Климент с тежобите на първосвещеник на българските християни.

Извън темата на моята работа е да разкривам етническата характеристика на кирило-методиевския език, но само ще отбележа, че той се определя в публикуваната ми през 2009 г. статия под надслов „Езикът на Кирил и Методий, език на единението на българската нация”(24). В нея разглеждам Кирило-методиевия език (КМе) като компилативен изкуствен език, създаден въз основа на български, тракийски, славянски и може би хунски говори. Този език е един от темелите на българското културно величие.

В „Първо и най-старо житие на Наум” анонимният автор пише: „Когато назначиха Климент за епископ, ...”(8, с. 126). Знае се, че епископите се ръкополагат или помазват задължително от първосвещеника, докато администраторът, какъвто е архиепископът се избира от епископите по указание на цезаропаписта, т.е. в действителност се назначава. Дадените тук доказателства разкриват, че архиепископ Климент е оглавил като римски прелат Българската църква в периода на подготовката на революционните промени в България, станали на Преславския събор.

За съжаление водещи български историци изказват убеждение, че св. Климент е получил високия духовен сан на епископ и екзарх на югозападните български земи по

искане на Симеон на Преславския събор, но се пропуска посочването на водещата църква, от която е бил той помазан. Дали би могло да стане това от патриарха в Константинопол, чиито свещеници са били отпратени в родината им заедно с християнската им книжнина? Да се признае на Климент архиепископската катедра значи за славистиката автоматично да приеме служебната му подчиненост на Римския престол. Това е така защото гръцката църква не би позволила именно първият от учениците и последователите на низвергнатите от нея български Просветители да оглави автономната църква на българите, което пък значи, че помазването на архиепископа Климент е могло да бъде осъществено само с прякото участие на Римския престол. Подобна промяна в политическата концепция на съвременната историческа наука у нас е все още невъзможна.

Оценявайки реалистично разкритата след 886 г. обстановка на мащабна подготовка за решителен поврат на обществения живот в България, трябва да си дадем сметка, че цялата тази духовна и книжовна дейност на архиепископ Климент и другите Ученици „в кръга около” върнали се не случайно по същото време от Константинопол Симеон, не е останала тайна за византийската патриаршия и василевса, но очевидно Леон VI е заел примиренческа позиция. Данни за назряването на междудържавен конфликт не са регистрирани. Трябва също да признаем, че осъществяваната в страната подготовка за Преславския събор от семейството на владетеля се е ползвала от неизбежната благосклонност на заемащите престола на апостол Петър - папа Стефан VI(V)(885-891), а после и от големият приятел на цесаря Борис и България папа Формоза(891-896). **Антивизантийските промени не биха могли да се осъществят без подкрепата на другата основна християнска църква!**

Обект на продължителни коментари е тълкуването на понятието „пръв” в израза на Теофилакт „пръв епископ на български език”, отнасящ се за св. Климент. Н. Драгова го тълкува по следния начин: „В славянския превод на Краткото житие – „български език” е синоним на „български народ”, а „пръв епископ” ще да означава, че е първенствувал, че обдържа земите на българския (на)род по целия Илирик. Най-податливия превод на „**пръв епископ на български език**” е „**архиепископ на българския Илирик**”. Н. Драгова обобщава: „*В заключение:* гръцките текстове, създадени в Българската Охридска архиепископия XI-XIII в представят титулатурата на Климент като „Тивериуполски епископ” и „Архиепископ на ВЕЛИ(ч)КАТА (църква, епархия), която ОБДЪРЖА ЗЕМИТЕ НА БЪЛГАРСКИЯ (НА)РОД В ЦЕЛИЯ ИЛИРИК” (11, с. 68).

Под прякото ръководство на Симеон Учениците на великите български Просветители, начело с архиепископ Климент, осъществяват пространни организационни и книжовни програми за преминаване на държавата и църквата към пълна независимост. Важно средство за този поврат е било въвеждането на езика и азбуката на Кирил и Методий, знанията за които се носят от същите тези Ученици.

Във връзка с подготовката за предстоящата подмяна на гръцките свещеници с български и на гръцките църковни писания с кирило-методиевски текстове, Теофилакт пише: „...във всяка област той имал избраници, които не били малко ами наброявали до три хиляди и петстотин” (7, с. 32). „От тях той поставял четци, поддякони, дякони и свещеници. Във всяка област той бил подпомаган от триста ученици,...” „Тези дела Климент извършил за цели седем години”(7, с. 33). Това е могло да се случи без препятствия от византийска страна, защото тези земи са наистина български, а в църковно отношение една част са били в диоцеза на Римската църква. Тук има един важен акцент – посочването, че Климент имал ученици във всяка област. Но нима Охридската част на България е имала много области?

Според Кр. Станчев обучението в училища, създадени от Климент за „...подготовка-та на кадри за замислената от Борис I реформа на църковно-културния живот” „...вероятно е обхващала първите две степени на тогавашната виз. образователна система (школата на дидаскала и школата на граматика, приблизително съответстващи на начално и прогимназиално образование), но е провеждана на старобългар. език...” (3, с. 324). Тази позиция на славистиката говори, че всичките 3500 школьника на Климент и Наум, за които говори Теофилакт, са били обучавани толкова дълго, колкото съответства на посоченото от автора първоначално и прогимназиално образование. Предполагам, че авторът на статията е имал предвид както учение на деца, така и подготовката на възрастни мъже за религиозни служби. Горното становище на Станчев не е озадачаващо, защото всички тези определени от гръцката образователна система дисциплини се изучавали на старобългарски език, според наименованието, дадено на КМе от славистиката. Само че той пропуска да отбележи, че КМе е бил изучаван и ползван в единство с Глаголицата. Да се мисли, че всеки българин пък макар и бил той със славянски произход е могъл да ползва извисения Кирило-методиевски език по начало и е боравил свободно с Глаголицата е не само наивно, но и ненаучно.

Ако разгледаме задълбочено дадените от Теофилакт цифри за учителската дейност на Климент ще направим редица изводи встрани от традиционните твърдения. На първо място посоченото огромно количество обучавани действащи и кандидат свещеници не може да идва само от Охридската епархия. Каза се, че обучаваните са от областите на цялата страна. Организацията на школите за изучаване на Кирило-методиевската писменост и църковните служби от начинаещите духовници е сложен процес, който започва с малък брой ученици, които в продължителен период биха могли да се подготвят за помощници на носителите на новите езикови познания. Колкото и средства да е готов да предостави владетелят, технологичните възможности за разрастването на броя на училищата не допуска скокообразното им увеличение, което ще рече, че количеството на обучаваните ще расте плавно и трудно. За моето изследване е от значение основния извод: Климент е имал задачата да покрие цялата страна с школи за обучение на свещеници, което е доказателство за позицията му на предстоятел на църквата. Една от най-трудните задачи за архиепископ Климент е била създаването на църковната книжнина за осъществяването на богослужението в християнските храмове. Знаем, че Учениците не са могли да донесат от Българска Морава такива. За целта е трябвало да се преведе огромно количество служебна църковна литература, като проблемът не се е ограничавал в броя на закланите агнета и от средствата за обработка на кожата им, а от липсата на книжовници, владеещи кирило-методиевската писменост. Това упорито се пренебрегва от традиционалистите и техните некомпетентни подгласници. Отделно от казаното, св. Климент е създавал през всичките тези години „...неделни слова, които учениците му преписват и пригаждат за повсеместна употреба в Българската църква” (2, с. 248).

При подготовката на български свещеници за подмяна на гръцките им е била преподавана новата за тях КМ писменост, различията в християнските догми и ритуали, присъщи на римската и източната църква.

Н. Драгова изчислява, че посочените от Теофилакт бройки на обучаваните избраници съответстват на 10-те комитата, според административното тогава деление на България. Това показва, че въпросното разпределение на подготвяните от св. Климент духовни лица е съответствало на „държавната структура” (11, с. 94), което е указание за неговата общодържавна позиция.

Анализирайки творението на Теофилакт Ив. Венедиков разяснява също, че посочените от автора на Житието на Климент 10 области, в които той е развивал дейност, са вероятно 10-те комитата, на които се е дележала България. Двете горни едноръчни становища подкрепят моите обосновани убеждения, че Климент е работил на територията на цялата страна в качеството си на архиепископ на българската църква – наследник на Методий (15, с. 186).

От казаното дотук може да се твърди, че св. Климент е бил архиепископ на България преди 893 г., защото е осъществил обучение на църковнослужители за всички административни области на държавата. Цитираната вече податката на Теофилакт, че св. Климент станал „първия епископ [служещ] на български език”(7, с. 34), е от огромно значение. Тя свидетелства, че този език не се е знаел по природа от живеещите в България. Той не би могъл да бъде изначалния български език, не би бил също и гръцкия, който се е използвал в църквата между 870 - 893 г, както че не е и славянския, защото според славистиката той е език на народа и не следва да се очаква, че църковници от този народ са имали нужда от специално езиково обучение. Не ще и съмнение, езика и азбуката, на които е обучавал Климент пълнолетните бъдещи свещеници са били новият език и новата азбука на Кирил и Методий.

Н. Драгова пише още: „А дешифрираме ли термина „първ епископ” чрез латинския термин „примас”, ще разпознаем сан, получен от Рим за висш български духовник и по времето на цар Калоян, което българите възприемат тогава като „патриарх”. „Теофилакт е побързал да я преведе („примас”- доп. мое – С.Д.) описателно като ‘първ епископ’”(25, с. 43). Да твърдим, че Климент е бил в този период архиепископ, е очевидно, след като е заместил гръцкия архиепископ на Бпц.

Обстановката във византийския двор след кончината на василевс Василий I е дала възможност на цесар Борис да пренебрегне византийската опека и да въведе първосвещеника на християните в Илирик Климент в правата и задълженията на архиерей на българската църква, която по силата на решенията на Осмия вселенски събор е под контрола на патриарха в Константинопол. По този начин двувластието в нея, което се е изразявало в наличието на двама нейни предстоятели, под юрисдикцията на враждебните помежду си Източна и Западна църква е било решено тихомълком в полза на архиепископ Климент, съответно на Апостолическия престол.

Архиепископ Теофилакт Охридски съобщава, че когато Симеон поема властта в България, Климент престанал да учителства по старата система. Всичко това означава, че просветителската дейност на Климент е продължила между 886(7) и 893 г в качеството му на първосвещеник на Българската църква, което в този период се е покривало от достойнството на архиепископ.

В Летописа на дуклянския презвитер намираме незабелязаното свидетелство, че посланиците на василевса Михаил и други мъдри люде „...су од краља и кардинала били приемљени с поштованьем” (12, с. 192). Ако идентификацията на цесаря Борис с „краля” не подлежи на съмнение, то под „кардинала” следва да се разбира първосвещеника – архиепископ, стоящ до владетеля и когото всички досега дадени свидетелства сочат като архиепископ Климент. Титулуването на духовното лице до владетеля с „кардинал”, (а не епископ), от Дуклянина дава основание да го възприемем като прелат от най-близката до папата номенклатура, което съответства на Климентовия сан. Посоченото определение свързва пряко папския архиепископ Методий, с личността на неговият приемник Климент. Този аргумент добива стойност когато съпоставим служебната титла „кардинал” на първосвещеника до Борис и изпратените от папа Формоза като помощници на викария

Хонорий, които Дуклянският презвитер определя със сана им кардинали („Са Хоноријем пошалье још два кардинала. Наредио му је да са собом узме и епископе,..” (12, с. 192)). Вижда се, че Дуклянецът поставя кардиналите над епископите.

Хипотезата, че при започването на Преславския събор св. Климент е бил първосвещеник на Българската църква с достоинството на архиепископ има след изложените до тук аргументи правото на съществуване. Едно право, опиращо се на мисловни връзки, които обединяват достатъчно податки и фактически основания.

4.4.Духовният сан, с който е бил удостоен Климент на Преславския събор⁷

Българската историография е единодушна в оценката си, че третият син на Борис булиатаркана Симеон е бил обучаван в Магнаурската школа като възможен и дори предопределен предстоятел на Българската църква. Беше казано, че след като цесáрят Борис е разбрал, че Расате не е способен да изпълни исторически поставената му задача да възвърне достоинството на Българската държава и трона, е предложил на Великите боили съществуващия единствен изход да преориентират завърналия се от Константинопол Симеон към трона на българския цесáр. Тази обстановка разкрива перспективата на най-достоиния йерарх – Климент да бъде ръкоположен за патриарх на Българската църква. Оттеглянето на гръцките свещеници след обявената на Преславския събор замяна на гръцката християнска писменост с писмеността на Кирил и Методий, е освободило пространство за нови назначения в църковната йерархия и на първо място да бъде заменен гръцкия архиепископ с български патриарх.

От историческа гледна точка откъсването на Бпц от Константинополската патриаршия е могло да стане неизбежно с покровителството на предстоятеля на втората вселенска църковна катедра, какъвто е владетелят на Престола на апостол Петър. В конкретен смисъл, съответстващ на българската църковна обстановка, това е могло да стане само с помазването на патриарх на България от пратеника на папа Формоза кардинал Хонориус.

Н. Драгова е установила, че кардинал Хонорий е бил изпратеният от папа Формоза викарий със задача да извърши исканите от българския двор удостоения, за да привърже трайно Бпц към Светия престол. Това Н. Драгова доказва със следните редове: „В публикувания от Дюмлер синодален протокол за отлъчването на епископ Формоза от папа Йоан VIII „Acta synodalia de Formoso episcopo” са отразени и подписаните го участници в синода, чийто имена започват с Господин Людовик, Франкски император. Между членовете на съвета фигурира и Хонорий, епископ на Белвациум, дн. Бове (Beauvais) във Франция: „Honoratus Beluacensis episcopus ss.” (p.161)”(11, с. 78).

Не съществува вероятност щото някоя млада поместна църква да посмее след близо 30-годишно съществуване да се самообяви за напълно самостоятелна и независима от вселенска църковна катедра, под чиято юрисдикция се е развивала до този момент, ако не е имала покровителството на другата основна православна църква, в тогавашния двуполюсен свят .

⁷ Този текст е почти напълно идентичен със съдържанието на глава 6.0. Удостояване на Климент с патриаршеско достойнство от студията **Националното възраждане на българите, прогласено от Преславския събор**. Пренебрегвам досадата на читателя на двете изследвания в един книжен том, поради възможността да бъдат публикувани те и самостоятелно.

Всъщност, представителят на Апостолическата катедра, архиепископът на Сирмиум Климент получава българския патриаршески трон и това бележи победа на папската институция в многогодишното противоборство на съперниците. Не би могло да се предположи, че български архиепископ грък би съдействал при подготовката на Преславския събор в преговорите с папата и по пунктовете на другите съществени промени в българската политика спрямо Византия.

Може уверено да се предполага, че дипломатите на от Бога цесър Борис и претендента за престола Симеон са уговорили с папа Формоза да получат на Преславския събор регалиите на властта на патриарх на Българската църква. Както по-горе беше споменато, Дуклянският презвитер съобщава, че на събора папата е бил представен от папският викарий Хонорий и още двама кардинала като специални пратеници. Малко по-горе беше цитирано твърдението на Н. Драгова, която оспорва Ф. Шишич като след упорито издирване доказва, че Хонорий е бил епископ на Белвациум, дн. Бове (Beauvais) във Франция.

Тук дължа да посоча доказателства за това, че на Събора е извършена мащабната промяна в структурата на църковната йерархия, начело на която е бил поставен патриарх.

Като основен осъществител на цялата обществена и църковна промяна за откъсването на България от византийска зависимост, Симеон е знаел, че църковната ориентация към Папската институция е можела да се гарантира чрез автокефалност на Българската църква, получена от Престола на свети апостол Петър, която е символизирана от жезъла на нейния патриарх.

Невъзможно би било от властова и всяка друга гледна точка Симеон да води своите войни против Византия без да е имал зад гърба си подкрепата на единомислещ патриарх, за когото историята не ни е оставила никакви преки сведения.

В този смисъл Ив.Божилков задава риторичния въпрос: „Могъл ли е Симеон да бъде коронясан за цар без *български* патриарх? Очевидно не!“. И продължава: „Независимо от тържествения и изключително необичаен акт във Влахернския дворец, когато той получил символично царския венец от ръцете на Николай I Мистик, Симеон бил коронясан във Велики Преслав: „И там в него [великия град Преслав] прие царството“ (цитат от Ив. Билярски – доб. моя С.Д.)“. „И това е станало с участието на първия български патриарх, което правело акта напълно легитимен“ (13,с.45). Разбирам казаното от Ив. Божилков като мнение, че след завръщането си от описаното събитие в Константинопол Симеон е организиран ритуал, при който българският патриарх потвърждава дадения му титул. Следователно, този патриарх е бил помазан преди това, което ще рече на Преславския събор. Различието ми с обсъжданото мнение се състои фактически в това, че ако Симеон е бил коронясан за василевс от патриарха и председателя на регентския съвет в Константинопол Николай Мистик през 913 г., той е бил вече ръкоположен за от Бога цесър на България на Преславския събор през 893 г. от папския викарий Хонорий в съслужение със също така помазания от него български патриарх Климент. Изповядваната догма да е бил Симеон признат за цесър едва след 913 г. няма основания. Нещо повече, шрифтът италик на прилагателното „*български*“ в първия цитат на Ив. Божилков възприемам като езоповско подсказване, че този патриарх на Българската църква е, най-вероятно, българин, а не че става дума за патриарх на Българската църква. Не съществува предположение за друга възможна фигура на този пост, освен да е бил Климент.

Зад тази си теза Ив.Божилков привлича Л.Брейе, Г.Острогорски, С.Чиркович (13, с. 45,46).

За пряката връзка между господаря на една империя и неговия християнски предстоятел Ив.Божилков цитира С.Чиркович: „Преди Душановата царска коронация сръбския архиепископ Йоаникий е обявен за патриарх, тъй като само с този сан [на архиерея – И.Б.] Стефан Душан е могъл да получи знака на царското достойнство”(13, с.46).

Длъжен съм да отбележа, че определената по-горе България като „царство” следва да се разбира „империя”, най-малко поради освидетелстваното коронясване на Симеон от Николай Мистик, легитимно или не, с достойнството на василевс. Та нали императорът е символ на империята си.

Не по-малко значимо е сведението на Дуклянския презвитер в неговия Летопис, където той съобщава: „Затим је кралъ наредио да се посвете архиепископи: један у Солину а други у Дукльи”(12, с. 193). Не е трудно да се направи простия извод, че назначаването на двама архиепископи е възможно при църковна структура, ръководена от по-висш архиерей, какъвто в нашия случай може да бъде само патриарх. Впрочем, преки сведения за протичането на Преславския събор ни дава този единствен древен писмен паметник, Летописът от Дукля, запазил се случайно в Западните Балкани - далече от дългата ръка на Константинополската патриаршия. Това е сериозен довод да си мислим за успешните усилия на проявяващите нетърпимост към Римската курия източни църкви да унищожат българските писмени паметници и в т.ч. най-вече, отразяващите унията ѝ с Плиска и Преслав. Не е трудно да се прозре в затъмнението, което съществува в гръцките хроники, както и известията за грижовното унищожение на българските средновековни писмена, че векове наред Византийската империя и зависимите от нея патриаршии, под контрола на василевса и Константинополската църква, правят всичко възможно да се въведе в зоната на забравата сътрудничеството на България с Апостолическата църква, доказано с върховете ѝ прояви през 893 и 917 г. Най-простото доказателство за това се установява от съдържанието на превода на Летописа на Дуклянския презвитер в (26, с. 170-180), в който липсва текста на описанието на Преславския събор, намиращо се в изданието на С. Мијушкович (12, с. 186-202). За това състояние на нещата не можем да обвиняваме външни фактори, които явно не са сред изпълнителите.

Предполагам, че Калоян е използвал в писмото си до папа Инокентий III като основание да поиска патриаршеско достойнство на предстоятеля на Българската църква правилото, формулирано в предложението на василевса Алексий III Ангел (1195-1203) и патриарха Йоан X Каматер (1199-1206): „Ела при нас, ще те коронясаме за цар и ще ти поставим патриарх, защото царство (империя-доп.мое, С.Д.) без патриарх не бива”(19, с. 319). Няма съмнение, горното правило е в същността на византийския политически мироглед и във философията на цезаропапизма на василевсите, и неизбежно е било известно и възприето от бъдещия български владетел Симеон.

Големият книжовник и учител Климент е изстрадал болките и тържеството да е бил в тясното обкръжение на Светите Кирил и Методий. Той е един от основните преводачи на свещени християнски книги от гръцки на новия български език и автор на богослужебна книжнина. Климент е символ на великите общочовешки постижения на Школата за българска книжовност на Константин Философ и брат му Методий, създала Езика на единение на българската нация и уникалната фонетично съответстваща му Глаголица. В този период на чутовни промени в цялостния живот на Българската държава и в т.ч. политически, културни и религиозни, наречени пестеливо, но изразително в „Повест

временных лет” *приложеніе книгъ* (1, с.257), той като носител на знания за кирило-методиевската писменост е най-подходящият да бъде предстоятел на Бпц.

Само този довод е достатъчен, за да се докаже, че ако папа Формоза се е съгласил да бъде помазан в България патриарх, това е могъл да бъде именно Климент. Ако пренебрегнем личното благосклонно отношение на папата към България и нейния господар, с казаното помазване той е осигурил завръщането на Бпц под юрисдикцията на Светия престол. Един огромен успех, увенчал усилията на предхождащите го папи да върнат България в лоното на Римската църква и особено тези на папа Йоан VIII(872-882).

Не може да има съмнение, че Борис и Симеон са поискали и с лекота отстояли пред Светия престол да бъде въздигнат архиепископ Климент в патриаршески сан. Това не е било особено трудно, защото Климент е познат на Апостолическата катедра като удостоен за първи път с духовен сан по нареждане на папа Адриан II през 868 г., а след това е пръв съратник на папския архиепископ Методий и епископ в огромната епархия Илирик, и България в т.ч., и както се обоснова по-горе е в годините непосредствено преди Преславския събор предстоятел на Българската църква със сан архиепископ. Искането им било удовлетворено на Преславския събор от викария на папа Формоза кардинал Хонорий.

Според съобщението на Дуклянския презвитер посвещението на първия български патриарх станало в началните осем дена, когато са обсъждани и вземани решения по проблемите на църковните назначения, на богослужебното писмо в българската църква и на положението на църквата, под което следва да разбираме преминаването ѝ от гръцка към юрисдикцията на Апостолическата катедра(12, с. 193).

Нашата историография държи на традицията, съгласно която издигането на българския архиепископ за патриарх и титулуването на Симеон за „от Бога цесар” не е било свързано с Преславския събор. Г. Бакалов негласно възприема мнението на В. Златарски и допуска, че това е станало след 917 г. По развитието на българо-римската уния той пише: „Навремето В. Н. Златарски изказа мнението, че княз Симеон се самопровъзгласява за *цар на българите* след 917 г., когато нанася две изключително тежки поражения на империята при Ахелой и Катасирти. В духа на традицията вероятно Симеон свиква църковно-народен събор, на който епископите издигат архиепископа за патриарх, а той от своя страна коронясва Симеон за цар” (2, с. 255). Но кой е бил този архиепископ и коя от основните църкви го е помазала за легитимен патриарх, ако не е станало това на Преславския събор? По-нататък Г. Бакалов изказва предположението: „Може би около това време цар Симеон апробира настроенята на папата по основния въпрос на външната му политика – признаването на царския титул и патриаршеското достойнство на църковния предстоятел. Страхувайки се да не допусне грешките от времето на княз Борис, Рим с готовност откликва на отправената молба. Веднага в България пристигат двама специални папски пратеници – епископ Маделберт и Йоан, дук на Кума. Както изглежда, папските легати имали пълномощия да извършат и двете церемонии, когато внезапно на 27. V. 927 г. цар Симеон умира от сърдечен удар” (2, с. 257). Тук авторите на История на българите влизат в противоречие като веднаж приемат, че Симеон се самопровъзгласява през 917 г. за цар на българите: „В духа на традицията вероятно Симеон свиква църковно-народен събор, на който епископите издигат архиепископа за патриарх, а той от своя страна коронясва Симеон за цар”(вж. по-горе), а после изказват мнение, че Симеон е поискал преди кончината си през 927 г. от папата „признаването на царския титул и патриаршеското достойнство на църковния предстоятел”, с което пренасят осъществяването на двата ритуала от 917 в 927 г.

След победите при Ахелой и Катасирти, когато цесърят (император на България) Симеон добил самочувствието на непобедим, той замечтал за титула василевс на българи и ромеи. Кончината на патриарх Климент през 916 г. дала на цесаря Симеон удобен повод да поиска от Апостолическия предстоятел да бъде ръкоположен нов български патриарх, а на победителя във военните стълкновения между България и Византия да се признае титула василевс на българи и ромеи. С тази хипотеза се регулират и мотивират събитията, за които пишат цитираните автори.

Н. Драгова приема тези сведения, като добавя, че двигател на събитията е папа Йоан X (914-928) и допълва: „Към 925 г. Симеон се свързва по-активно с папа Йоан X. През втората половина на 926 г. в столицата Преслав пристигнало пратеничество от Апостолическия престол – епископ Маделберт и Йоан, дук на Кума. Според хърватския историк Д. Мандич те донесли необходимите инсигнии за коронацията на българския владетел и го коронясали за император, а българския архиепископ въздигнали в сан патриарх” (11, с. 96, 97).

Съчетаните действия на източните църкви, враждебни на българските уникални цивилизационни успехи, не признават да е бил свети Климент първият български патриарх.

Така се отваря пространство да обсъждаме действителното въздигане на абсолютно авторитетен и доверен на българската власт духовник на патриаршеския трон. В този период не може да съществува друго предположение, освен че постът е бил възложен на първия сред учениците на Кирил и Методий архиепископа Климент.

Доказателство за върнатата на българската корона служба на предстоятеля на Българската църква Климент представлява творението на архиепископ Теофилакт Охридски „Пространно житие на Климент”. Авторът не споменава в заглавието сана на Климент, но дава да се разбере, че той е незаменяемият за „βασιλέα” Симеон (7, с. 33) религиозен водач, който в светлината на дадените вече доказателства би могъл да бъде патриархът на България. Както вече се изтъкна, някой би казал, че авторът е посял семето на съмнението като не е разграничил времето на предадените между Симеон и Климент разговори спрямо съдбовната 893 г. Не може да има обаче друго предположение, че това са разговори между василевса (според гръцкия текст на Теофилакт) и предстоятеля на Бпц, които могат да се отнасят единствено за Симеон и Климент. Това не би могъл да бъде от Бога цесаря Борис, защото той не е титулуван никога от гръцки хронисти като василевс, а прикачваният му титул ἄρχων, е груба фалшификация на историческата истина, не само защото е преведен с „княз”, а и защото не съответства на използвания многократно в българските гръкоезични каменни надписи, както и в моливдовулите на самия Борис титул на Крумовци **ΑΡΧΟΝ**, който е равнозначен на цесар, т.е. император на България (16, с. 95 и сл.).

Теофилакт разказва за това как Климент, когато остарял поискал от Симеон да го освободи: „Нали не искаш да видиш Църквата, разцъфтяла повече от другите по мое време, увехнала по-късно при същото това управление?” (7, с. 38). Излиза, че Климент третира своето управление върху цялата църква, т.е. се оценява като първосвещеник, което е изключително важно. Симеон му отвърнал: „Как бих понесъл аз да видя друг седнал на този трон докато ти си жив? Как бих лишил моето царство от твоите **архиерейски** (курс.мой-С.Д.) благословии? Твоето напускане на епископския трон е за мене зловещо предсказание за свалянето ми от царския трон” (7, с. 38). В устата на Симеон Теофилакт слага думите: „Ти не можеш да обвиниш и клира, че е непослушен и непокорен, понеже ти

роди всички чрез Евангелието и ги обрече на себе си и на Бога”(7, с. 38). Те могат да бъдат отправени единствено към оглавяващата църквата, комуто клира дължи послушание и покорност, както и намек, че има участие в превода на свещените писания. Малко е вероятно да е имала Величката епископия свой клир под епископа Климент.

По-долу Теофилакт декларира от името на Симеон: „Чрез теб цялата Българска църква позна Бога!” (7, с. 41).

Архиепископ Теофилакт Охридски ни дава и други сведения в този смисъл. Във финалните възхвали на величието на светията се прекланя пред този, който „...пригответи на Бога народ избран, ревностен към добри дела (Тит 2, 14), които видя чрез теб!”(7, с. 41). Това могат да бъдат единствено слова към общонароден духовен пастир и нищо друго, а Климент е бил най-вероятно канонично такъв след Преславския събор в качеството си на патриарх!

Теофилакт на два пъти в един кратък текст посочва, че Симеон е поставил Климент за епископ (7, с. 34, т. 62). За некомпетентните може би има двусмислие, но трябва да се знае, че от IX в. в Константинополската църква „предстоятелите”, са били и „епископи” на определени епархии, така както българският патриарх днес е и епископ на Софийската епархия. Това обяснява непоследователното наглед боравене на Теофилакт Охридски с титлите на неговите агиографски герои.

Обръщам внимание на факта, че няма и намек у Теофилакт, че Климент е бил като „епископ” служебно подчинен и се е отчитал пред по-висш от него духовник като архиепископ или патриарх, което е в полза на тезата ми да е бил той самостоятелен религиозен водач. Теофилакт не споменава, че е бил Климент по някакъв начин свързан с Цариградската патриаршия или да е била неговата служба лишена от автокефалност, което характеризира статута ѝ и този на нейния предстоятел след 893 г.

Можем да направим извода, че обсъжданото житие на Климент е богато на противоречия, дължащи се на великогръцката идеология на автора му, както и на неизбежни намеси в съдържанието му от преписвачи и преводачи. Има освидетелствани случаи, при които преводачите от гръцки текст, за да приведат българското съдържание към господстваща политическа линия са правили съответни промени в гръцките оригинали или техните преписи.

Отношенията между Византия и България до края на живота на Симеон не претърпяват значителни положителни промени, като „...нито византийската държавна власт признава царското достойнство на Симеон, нито Константинополската патриаршия признава патриаршеския статут на българския църковен предстоятел. ...Около едно десетилетие по-късно, когато царския престол в България се заема от благочестивия и миролюбив Симеонов син Петър (927-970), ...се сключва известния 30 - годишен мирен договор (от 927 г. между цесър Петър и василевс Роман Лакапин - доп. мое – С.Д.). Регламентиран е статутът както на българския владетел, така и на предстоятеля на Българската църква, в смисъл – от византийска страна е призната титлата *василевс* на цар Петър, а също и автокефалното патриаршеско достойнство на Българската църква.”(2, с. 433). Можем да приемем горното като указание за непризнат действителен патриаршески сан на предстоятеля на Българската църква при Симеоновото управление.

Според Димитър Хоматиан св. Климент „... ръководил целия народ като един човек...по тесния и стръмен път към Христа”, както и „...Споменатият цар на българите Михаил... му помагал при изграждане на храмовете и бил готов да изпълнява всяка негова заповед. Поради самото това разположение и преданост към светеца той напредвал в добродетелния живот и станал много по-добър, отколкото бил”(8, с. 298). Зад тези думи

прозирам не агиографски пресилвания, а свидетелство за големия авторитет на първосвещеника-патриарх въпреки цезаропапизма на владетеля Симеон.

Гръцките и български хронисти не са писали нищо за въздигането на Климент на патриаршеския престол, но както казва в подобни случаи В. Златарски, събитията ясно говорят за това. Сякаш по този повод Ст. Рънсиман през 1981 г. с огорчение добавя: „Но едно от тъжните неща, които човек осъзнава в течение на един дълъг живот, е крайната ненадежност на повечето исторически данни”(21, с. 16).

Наистина гръцките хронисти никъде не са написали в прав текст, че св.Климент е бил въздигнат в патриаршески сан на Бпц. Но както се вижда в заглавния текст на Житието на св.Климент от архиепископ Теофилакт Охридски той е бил наречен „епископ български”, с което му е бил признат върховния пост на патриарх на Българската православна църква.

ΒΙΟΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΕΙΑ, ΟΜΟΛΟΓΙΑ ΤΕ ΚΑΙ
ΜΕΡΙΚΗ ΘΑΥΜΑΤΩΝ ΔΙΗΓΗΣΙΣ ΤΟΥ ΕΝ
ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ ΚΛΗΜΕΝΤΟΣ
ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΒΟΥΛΓΑΡΩΝ, ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ Α
ΠΑΡΑ ΤΟΥ ΑΓΙΩΤΑΤΟΥ ΚΑΙ ΑΟΙΔΙΜΟΥ
ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΤΗΣ ΠΡΩΤΗΣ
ΙΟΥΣΤΙΝΙΑΝΗΣ ΚΑΙ ΠΑΣΗΣ ΒΟΥΛΓΑΡΙΑΣ,
ΚΥΡΟΥ ΘΕΟΦΥΛΑΚΤΟΥ, ΧΡΗΜΑΤΙΣΑΝΤΟΣ
ΕΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΙ ΜΑΙΣΤΟΡΟΣ ΤΩΝ
ΡΗΤΩΡΩΝ

**ЖИВОТ, ДЕЙНОСТ, ИЗПОВЕДАНИЕ
И КРАТЪК РАЗКАЗ ЗА ЧУДЕСАТА
НА СВЕТИЯ НАШ ОТЕЦ КЛИМЕНТ,
ЕПИСКОП БЪЛГАРСКИ, НАПИСАН
ОТ СВЕТЕЙШИЯ И СЛАВЕН
АРХИЕПИСКОП НА ПЪРВА
ЮСТИНИАНА¹ И НА ЦЯЛА
БЪЛГАРИЯ ГОСПОДИН ТЕОФИЛАКТ,
КОЙТО БИЛ МАГИСТЪР
НА РЕТОРИТЕ В КОНСТАНТИНОПОЛ**

(7, с.11)

В подзаглавието на Краткото житие на свети Климент от Димитър Хоматиан четем: „Памет на преподобния наш отец архийерарх христов и чудотворец Климент. Епископ български,...”(4, с.395). И тук биографът на св.Климент не го именува Охридски, а е записал, че той е „архийерарх христов” и „епископ български”, с което по подобие на Теофилакт потвърждава, че св.Климент е имал най-високия църковен сан в България и този пост е бил патриарх, за да има основание да му се прибави определението „български”. Съгласно податката за кончината на св.Климент през 916 г. и историческия анализ на събитията в България до тази година, не съществува друга вероятна дата за възшествието на светеца на патриаршеския трон, освен през 893 г.

Ще кажа още веднъж, че ако Симеон е бил онази личност, която не би допуснала да бъде император на българите без подкрепата на автокефална църква с близък и доверен неин предстоятел до себе си, то не би имало по-подходящ за тази служба от св.Климент. Това е наистина косвено доказателство, но неговата мощ е неоспорима.

Читателят вероятно е забелязал, че никъде в изложението не назовавам св.Климент с определението Охридски, независимо, че с него е традиционно известен в българското общество и наука. Основания за това на първо място ми дават неговите биографи архиепископ Теофилакт Охридски и архиепископ Димитър Хоматиан, които не го наименуват Охридски. Освен това, когато той бива наричан Охридски без да се сочи църковния му сан, се създава впечатление, че е бил не повече от епископ на несъществуваща по негово време Охридска епархия(1, с. 248), което очевидно е целта на „кръстниците” му. Ако изходим от фактите, че св.Климент е получил всичките си църковни достойния от представители на Апостолическия престол, можем лесно да се досетим, че от това подвеждащо негово кръщение, е имала и има интерес основно Константинополската патриаршия.

От всичко изложено дотук се оформя единствения възможен извод:

На Преславския събор викарият на Светия престол кардинал Хонорий е помазал българския архиепископ Климент за патриарх на Българската църква.

5. Заключение

За съжаление водещи български историци отбелязват, че св. Климент е получил високия духовен сан на епископ и екзарх на югозападните български земи по искане на Симеон на Преславския събор. Дали би могло да се одобри това от патриарха в Константинопол, чиито свещеници са били отпратени във Византия заедно с християнската им книжнина? А кому е бил тогава „епископ” Климент непосредствено църковно подчинен?

Не може да има съмнение, че архиепископ Методий е назначил след 873 г. Климент за епископ на някоя от големите епархии в западните български земи. Дали Климент е дошъл от Рим с такова достойние или Методий го е ръкоположил за епископ е все едно. Архиепископът Методий е трябвало да има свои подчинени епископи.

Убеден съм, че съобщените тук данни за удостояването на св. Климент с архиепископско достойние като наследство от архиепископ Методий, са достатъчно убедителни. Следователно можем да приемем, че до Преславския събор, Климент, вече в България, е оглавявал на дело Българската църква в качеството си на архиепископ. Това обстоятелство поставя неговата кандидатура за патриарх български на Преславския събор като единствено логична и възможна.

Ще кажа още веднъж, че ако Симеон е бил онази личност, която не би допуснала да бъде император на българите без подкрепата на автокефална църква с близък и доверен патриарх до себе си, то не би имало по-подходящ за тази служба от св.Климент. Това е наистина косвено доказателство, но неговата мощ е неоспорима.

Читателят вероятно е забелязал, че никъде в изложението не назовавам св.Климент с определението Охридски, независимо, че с него е традиционно известен в българското общество и наука. Основания за това на първо място ми дават неговите биографи архиепископ Теофилакт Охридски и архиепископ Димитър Хоматиан, които не го наименоуват Охридски. Освен това, когато е бил наречен Охридски без да се сочи църковния му сан, се създава впечатление, че е не повече от епископ на несъществуваща по негово време Охридска епархия(2, с. 248), което очевидно е целта на „кръстниците” му. Ако изходим от фактите, че св.Климент е получил всичките си църковни достойния от представители на Апостолическия престол, можем лесно да се досетим, че от това подвеждащо негово кръщение, е имала и има интерес основно Константинополската патриаршия.

Признанието на патриаршеската катедра на Климент значи за радетелите на създадената от външни интереси традиция в българската църковна история, че се приема автоматично древната принадлежност на Бпц към Римския престол. Това е следствие от непоклатимата позиция на гръцката църква да не допусне именно първият от учениците и последователите на низвергнатите от нея български Просветители да оглави автокефалната църква на българите. От това следва, че помазването на архиепископа Климент за патриарх е могло да бъде осъществено само с прякото участие на Римския престол. Подобна промяна в политическата концепция на съвременната историография е все още невъзможна.

Ключови думи: Климент Български, Преславски събор, папа Формоза, Борис.

Цитирани автори

1. З л а т а р с к и, Васил. История на българската държава през средните векове. Т. 1. ч.2. С.,2007.
2. История на българите. Под редакцията на Георги Бакалов.С.,2003.
3. Кирило-Методиевска енциклопедия. Т. 2. С., 1995.
4. Стара българска литература. Т. 4. Житиписни творби. Съставителство и редакция Климентина Иванова. С., 1986.
5. П а и с и й Хилендарски. История славеноболгарская. С., 1998.
6. ЛИБИ. Т.2. С.,1960.
7. Т е о ф л а к т Охридски. Житие на Климент Охридски.-В: ГИБИ. Т.9, ч.2. С., 1994, 10 - 41.
8. Христоматия по старобългарска литература.Съставители Петър Динеков, К. Куев, Д. Петканова. С., 1978.
9. Д р и н о в, Марин. Съчинения.Т. 2. С.,1911.
10. М у т а ф ч и е в, Петър. История на българския народ.С.,1943.
11. Д р а г о в а, Надежда. Нов прочит на епископската титулатура на св. Климент (+916).В: Българи в Италия и италианци в България. Приноси. С., 1997, 52 - 98.
12. М и ј у ш к о в и ч, С. Лътопис попа Дуклянина.Титоград, 1967.
13. Б о ж и л о в, Иван. Българската архиепископия XI – XII век. Списъкът на българските архиепископи. С.,2011.
14. Д и а м а н д и е в, Светослав.Непознатите Кирил и Методий.Ст.Загора, 2008.
15. В е н е д и к о в, Иван.Прабългарите и християнството.Ст.Загора, 1998.
- 16.Д и а м а н д и е в, Светослав. Крумовци, императорите на България. Стара Загора, 2011.
<http://journal.sustz.com/Volumel/Number7/Papers/SvetoslavDiamandiev.pdf>
- 17.Кирило-методиевска енциклопедия, Т. 1. С.1985.
18. Д и а м а н д и е в, Светослав. Защита на българската писменост от преди 870 г. Стара Загора, 2013.
19. ЛИБИ Т.3, С., 1965.
20. Римската провинция Илирик. Интернет
([http://bg.wikipedia.org/wiki/%D0%A2%D1%80%D0%B0%D0%BA%D0%B8%D1%8F_\(%D0%A0%D0%B8%D0%BC%D1%81%D0%BA%D0%B0_%D0%BF%D1%80%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D0%BD%D1%86%D0%B8%D1%8F\)](http://bg.wikipedia.org/wiki/%D0%A2%D1%80%D0%B0%D0%BA%D0%B8%D1%8F_(%D0%A0%D0%B8%D0%BC%D1%81%D0%BA%D0%B0_%D0%BF%D1%80%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D0%BD%D1%86%D0%B8%D1%8F)))
21. Р ъ н с и м а н, Стивън. История на първото българско царство.С.,1993.
22. Д р а г о в а, Надежда. Държавата на духа.С.,2007
23. История на българската държава и право. Извори 680-1877 г. Съставители П.Петров и Г.Петрова. С.,1996.
24. Д и а м а н д и е в, Светослав. Език на единението на българския народ. В: Про и анти, бр. 40,41 и 42 (9-15, 16-22 и 23-29 октомври 2009)
25. ГИБИ т.IX-2,С., 1994